

Наша Слова

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 26 (1385) 27 ЧЭРВЕНЯ 2018 г.

Глеб Лабадзенка стаў лаўрэатам прэміі імя Васіля Быкава

Прэміяй імя Васіля Быкава "За свабоду думкі" ўганараваны стваральнік курсаў "Мова Нанова" Глеб Лабадзенка. Прэмія па традыцыі ўручаецца на радзіме пісьменніка, каля дома-музея ў вёсцы Бычкі Ушацкага раёна.

- Лабадзенка зрабіў вялікі ўнёсак у справе захавання памяці пра вядомых беларускіх дзеячоў. Можна ўспомніць Рыгора Барадуліна і Генадзя Бураўкіна, якіх ён падтрымліваў і пры іх жыцці. Ён працягвае рабіць шмат у сферы беларускай гісторыі і культуры. Як прыклад можна прывесці адкрыццё помніка Тадэвушу Касцюшку. У тое, што такі помнік з'явіцца на беларускай зямлі, мала хто верыў, - сказаў у каментары БелаПАН старшыня руху "За Свободу" Юрась Губарэвіч. Паводле яго слоў, дзейнасць Лабадзенкі "можна ацаніць як дзейнасць цэлага Міністэрства культуры, ён робіць тое, чаго, на жаль, не робіць беларуская дзяржава".

Як кажа Глеб Лабадзенка, гэта першая ўзнагарода ў яго жыцці, якую ён з вялікім гонарам павесіць на сценку і паставіць у пачэсным месцы.

- Канешне, прыемна.

ISSN 2073-7033

9 772073 703003 >

Асабліва прыемна, што пераможцу вызначаюць лаўрэаты мінулых гадоў - гэта ўсе вельмі шанаваныя людзі, узорныя для мяне людзі, на якіх можна раўняцца. І, канешне, гэта вялікі гонар атрымаць прэмію імя аднаго з найслыннейшых беларусаў - Васіля Быкава.

Прэмія імя Васіля Быкава "За свабоду думкі" ўручаецца выдатным беларусам, якія праявілі сябе ў грамадскай ці творчай дзейнасці на карысць Бацькаўшчыны. Лаўрэатамі ў розны час становіліся паэты Рыгор Барадулін і Ніл Гілевіч, пісьменнік Уладзімір Арлоў, краязнаўцы Алесь Белакоз і Ада Райчонак, мастакі Алесь Пушкін і Алесь Марачкін, літаратары і палітыкі Уладзімір Някляеў і Павел Севярынец, музыкі і выканаўцы

Лявон Вольскі, Зміцер Вайцешкевіч і Віктар Шалкевіч, рэжысёр Валеры Мазынскі, грамадскі дзеяч Зміцер Дашкевіч.

На імпрэзе па ўшанаванні памяці Васіля Быкава выступілі сябры Віцебскай абласной арганізацыі "Таварыства беларускай мовы", вядомыя паэты, літаратары, мастакі ды іншыя. Упершыню выступіў і стваральнік статуэткі прэміі "За свабоду думкі", скульптар Віктар Копач. У якасці музыкі быў запрошаны Аляксандр Памідораў.

Сам Глеб Лабадзенка прыехаў з падарункам - мемарыяльнай шыльдай, каб паставіць яе на месцы, дзе была хата, у якой нарадзіўся Васіль Быкаў.

Таццяна Смоткіна,
Беларускае Радыё Рацыя.
Фота аўтаркі.

215 гадоў з дня нараджэння Рафала Слізеня

Рафал Ратша СЛІЗЕНЬ (27 чэрвеня 1803, м. Бартнікі Наваградскага павета Гарадзенскай губерні, цяпер Баранавіцкі раён - 20 траўня 1881) - беларускі скульптар, жывапісец, медальер, архітэктар.

Нарадзіўся ў шляхецкай сям'і Яна і Анелі Слізняў. Пачатковую адукацыю атрымаў у базільянскай школе ў мястэчку Вольна (Наваградскі павет), потым у езуцкай школе

ў Полацку. У 1820 паступіў на факультэт права Віленскага ўніверсітэта, адначасова наведваў Віленскую мастацкую школу, вучыўся ў Я. Рустэма і К. Ельскага. Пасля заканчэння ўніверсітэта ў 1826-1829 гадах працаваў у Міністэрстве замежных спраў у Пецярбургу. Пасля 1830 г. вярнуўся на радзіму, у свой маёнтak Вольна, дзе сабраў багатую мастацкую калекцыю.

У Вольне стварыў некалькі дзесяткаў жывапісных і скульптурных партрэтаў сваіх родных, знаёмых, суседзяў, якія вызначаюцца тонкасцю і глыбінёй індывідуальных характарыстык (партрэты Марылі, Францішкі і Міхала Верашчакаў). Выканаў 57 медальёнаў, у т.л. сваіх бацькоў Яна і Анелі Слізняў, прысвечаныя іх залатому вяселлю, а таксама Уладзіслава, Люцыяна, Брані-

слава Слізняў, барэльефы і медальёны Т. Зана, Я. Чачота, А. Э. Адынца, А. Міцкевіча, М. Ромера, К. і Я. Тышкевічаў, А. Храптовіча, Г. Ржавускага і інш., у пластычнай трактоўцы якіх адчуваецца смелае выкарыстанне традыцый класіцызму і рамантызму. Стварыў бюсты А. Міцкевіча, Я. Астроўскага і М. Антакольскага.

Паводле яго праектаў пабудавана некалькі палацаў і гаспадарчых пабудоў.

Рафал быў у шлюбе з Камілай з багатага роду Тышкевічаў, яны мелі чатырох сыноў і дзвюх дачок. Маёнтak Вольна перайшоў па спадчыне малодшаму сыну Генрыху, які ажаніўся з Нінай Маўрас, дачкой асабістага ад'ютанта генерала Мураўёва, гарачай прыхільнай і патрыёткай нацыянальнага адраджэння.

Вікіпедыя.

Выйшаў "Верасень" № 18

Выйшаў з друку чарговы, васьмянаццаты па ліку, нумар літаратурна-мастацкага часопіса "Верасень". Паэзія ў часопісе прадстаўлена вершамі Яніны Пінчук, Яніны Асіпчовай, Марыі Магдалены Палхоўскай, Уладзіміра Круміна, Алесь Мацулевіча і Анатоля Брусевіча. Друкуецца таксама ўрывац з паэмы "Бацька" Васіля Дэбіша.

Раздзел "Проза" складаюць апавяданні Ульяны Зяткінай, Алесь Яшчанкі, Міколы Адама, Вячаслава Лапціка і Вінцэся Мудрова.

У раздзеле "Пераклады" друкуецца апавяданне сучаснай кітайскай пісьменніцы Цань Сюэ ў перакладзе на беларускую мову Алены Сцяпашкінай.

Раздзел "Крытыка" адкрывае інтрыгуючае эсэ Васіля Дранько-Майсюка, прысвечанае Янку Маўру. Шматгранную творчую і выдавецкую дзейнасць Уладзіміра Сіўчыкава ў сваёй гутарцы з ім асвятляе Кацярына Шчасная. Новымі запісамі з нізкі "Эцюды і крэскі" дзеліцца Васіль Зуёнак. Друкуецца ўрывац з "Віленскага дзённіка" Раісы Крывальцэвіч. Адказ на пытанне "Чаго баяцца ўдзельнікі гурта "Тутэйшыя?" - у гутарцы Эдуарда Акуліна з кіраўніком калектыва Таццянай Казановіч. Успамінамі аб "Чортавым балое" вяртаецца ў гады дзяцінства Лявон Валасюк. Спробу "Прымірыць Візантыю з Рымам" робіць у сваім гістарычным нарысе Леанід Дранько-Майсюк. Узаемінам Янкі Купалы і беларускай эміграцыі XX стагоддзя прысвечаны артыкул Сяргея Чыгрына. У чарговы раз пра нашумелы раман Людмілы Шчэрбы "Урб@н.М: адзін дзень не майго жыцця" разважае ў сваёй рэцэнзіі Яна Будовіч. З рэцэнзій на дэбютную кнігу Аліны Длатоўскай "Ген зямлі" выступае Эдуард Дубянецкі. Гіпотэзай аб тым, што "анекдот ёсць індыхатарам

нашага жыцця", дзеліцца з чытачамі пасля прачытання кнігі Сяргея Шапрана крытык Анатоль Трафімчык.

Мастацкае афармленне нумара падрыхтавалі Дар'я Бунеева і Валерыя Паслава. Ілюстрацыі - Лізаветы Ганчаровай.

Пытайце "Верасень" № 18 на сядзібе ТБМ (Румянцава, 13). Чытайце "Верасень" на сайтах: Kamunikat.org і tbn-mova.by. Дасылайце свае творы ў "Верасень" на адрас: verasenchas@gmail.com

Крылы над воблакамі

20 чэрвеня споўнілася

90 гадоў з дня нараджэння народнага мастака Беларусі Гаўрыіла Харытонавіча Вашчанкі. Ён запомніўся ў апошнія гады сівавалосым старцам з блакітнымі вачыма і спакойнымі, павольнымі рухамі. Да апошніх тыдняў ён працаваў у сваёй вялікай майстэрні на вуліцы Сурганава, дзе было шмат святла і паветра, і слухаў класічную музыку.

21 чэрвеня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася выстава "Зямля пад белымі крыламі", прысвечаная памяці народнага мастака. Яе арганізаваў сын творцы, графік і дызайнер Канстанцін Вашчанка.

- Ведаючы творчасць гэтага чалавека і з'яўляючыся яе малітоўным прыхільнікам, я разумею, што нам яшчэ доўга адкрываць яго глыбіню, - сказаў старшыня Саюза беларускіх мастакоў Рыгор Сітніца. - Ён быў фенаменальна адораным жывапісцам. Кожны яго эскіз з'яўляецца самадастатковай працай. Гаўрыіл Вашчанка стаіць у шэрагу геніяў беларускай нацыі. Тыя, хто памятае яго аблічча ў старасці, ведаюць, што гэта біблейскі вобраз. Яго біблейская сутнасць з кожным годам паглыблялася. Кожнае новае пакаленне павінна адкрываць яго асобу для сябе. Мы працуем над тым, каб у Гомелі паставіць бюст Гаўрыіла Вашчанкі перад яго галерэяй. Гэта трэба зрабіць дзеля бацькаўшчыны і для гісторыі.

Гаўрыіл Вашчанка праявіў сябе майстрам манументальнага мастацтва, станкавага жывапісу, акварэлі. Яго роспісы назаўсёды застануцца ў Светлагорску ў Палацы хімікаў, у Менску ў Нацыянальным аэрапорце "Мінск-2", а вітражы ўпрыгожваюць кас-

Рыгор Сітніца

цёл святых Сымона і Алены. Ён прысвяціў 38 гадоў выкладчыцкай дзейнасці і, працуючы на кафедры манументальнага мастацтва, выпусціў са сцен акадэміі больш за 200 студэнтаў.

Ураджэнец вёскі Чыкалавічы паблізу Брагіна, ён усё жыццё імкнуўся перадаць унікальнасць этнасу, фальклору і мастацтва гэтага рэгіёну, выразіць у фарбах таямнічую экзотыку прыроды краю. Ён прысвячаў карціны родным людзям, якія акружалі яго з дзяцінства. Старая жанчына ў намітцы, што сядзіць на прызьбе хаты, асвечаная промнямі залатога святла - яго бабуля Сынклеты, якая пражыла 119 гадоў. Партрэт маці іканаграфічны, на ім водбліск папалішча, трывога разам з надзеяй.

Сваёй малой радзіме майстра прысвяціў палотны:

"Палессе", "Па-над Прыпяццю". У дзяцінстве пабачыўшы свет з вышыні калакольні, мастак любіў пісаць краявіды з птушынага палёту, і такімі атрымаліся "Навагрудак", "Сынкавічы", "Раўбічы". Яго ўлюбёнымі птушкамі былі буслы. У кампазіцыі карціны "Матчыны крылы" закладзены танец буслоў над гняздом.

Яму выдатна ўдавалася перадаць настрой прыроды, блакіт неба, пах чаромкі, слодыч вясновага вечара, ззянне месяца ў карцінах "Чаромхавы час", "Святочны блакіт", "Бурштынавы вечар", "Дзявятая вясна", "Маладзіком свяцілася возера".

Мастак шмат часу разважаў над гістарычнымі тэмамі, ствараючы вобразы Кірылы Тураўскага, Францішка Скарыны, Сімяона Полацкага, Янкі Купалы. На адным з партрэтаў узвышаецца статная постаць Ірыны Паскевіч, апошняй з князёў Паскевічаў. Нацыянальную бібліятэку ўпрыгожвае манументальнае пано "Айчына" з чатырох частак. Майстра быў упэўнены, што мастацтва павінна мець жыццясцвярдзальную мэту.

Жыццё і творчасць народнага мастака апісала ў сваёй кнізе "Народжаны Палессем" Наталія Шаранговіч і Віктар Карамазав - у аповесці "Брама". Выбух у Чарнобылі мастак трывожна прадчуваў за некалькі гадоў да аварыі, напісаўшы эцюд "Воблака" і карціну "Прадчуванне". Пазней, калі родную вёску абгарадзілі калючым дротам, горыч ад страты радзімы пранізала душу творцы. Пасля паездкаў у зону з кінематаграфістамі нарадзіліся карціны "Чорная бэль", "Чарнобыльскі рэквіем", "Зорка палын".

Магутны валун на Усходніх могілках з крыжам абазначае месца вечнага спачыну мэтра беларускага мастацтва.

Эла Оліна.

Ад роднай зямлі - да высокага служэння слову і культуры

Творчая вечарына, прысвечаная 70-годдзю Анатоля Іванавіча Бутэвіча, адбылася 19 чэрвеня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі пры падтрымцы Беларускага фонду культуры.

Выступае Анатоль Бутэвіч

Пісьменнік, журналіст, грамадскі дзеяч шмат дзесяцігоддзяў самааддана служыць роднай зямлі. Па яго ініцыятыве адбываюцца маштабныя праекты па захаванні гістарычна-культурнай спадчыны краіны, рэстаўрацыі і музеяфікацыі Нясвіжскага замка, праходзіў збор сродкаў на рэстаўрацыю царквы ў вёсцы Вялікая Ліпа, Наваградскага замка, санктуарыя Маці Божай Будслаўскай. Яго творчасць заслужана адзначана прэстыжнымі літаратурнымі прэміямі.

Прадстаўнікі дзяржаўных устаноў выказалі юбіляру ўдзячнасць за працу, якая спрыяе захаванню і папулярызацыі беларускай культуры, і пажадалі добрага здароўя і аптымізму, шчасця і дабрабыту.

Шчырыя віншаванні паступілі ад Міністэрства інфармацыі і асабіста ад Алеся Карлюкевіча. Анатоль Іванавіч зрабіў шмат для развіцця інфармацыйнай сферы ў нашай краіне. Асаблівае месца ў яго лёсе займае літаратурная праца.

Анатоль Бутэвіч - прызнаны прзаік, публіцыст, перакладчык, сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў, аўтар дзясяткаў кніг, адрасаваных не толькі дарослым, але і юным чытачам. Адзін з яго псеўданімаў - Максім Валюшка. Дзякуючы яго перакладам, на беларускай мове загучалі творы сусветна вядомых пісьменнікаў: Станіслава Лема, Элізы Ажэшкі, Эрнэста Хэмінгвея, Джэймса Олдрыджа і іншых.

Анатоль Бутэвіч - намеснік старшыні рады Бела-

рускага фонда культуры, член Беларускай рэспубліканскай навукова-метадычнай рады па пытаннях гістарычна-культурнай спадчыны пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь, член Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЭСКО. Землякі з задавальненнем адзначалі, што юбіляр з'яўляецца ганаровым грамадзянінам горада Нясвіжа.

- Спадар Анатоль - майстар цудоўнага пісьменства, выдатны прамоўца, бліскучы дыпламат, адзін з найлепшых беларускіх міністраў і добра-зычлівы чалавек, поўны пацукі гумару і кахання! - сказаў акадэмік НАН Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі.

Юбіляра павіншавалі Тадэвуш Стружэцкі і Уладзімір Гілеп, Уладзімір Ліпскі. Дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Раман Матульскі падзякаваў Анатолю Бутэвічу за супрацоўніцтва, добрыя і карысныя ініцыятывы пісьменніка.

Пасля афіцыйнай часткі, пераапруннушыся ў вышываную кашулю, Анатоль Іванавіч шчыра распавёў пра

лоска, што жанатых гнаць у Германію не будуць. Таму яны зрабілі на хутары вяселле перад самым нямецкім хапунцом.

- У вёсцы было дваццаць хат, раскіданых праз поле і луг, але іх жыхары заўсёды святкавалі святы разам з гарманістам, збіраліся на ігрышчы. Падлога была земляной, але на ёй ладзіліся вясельныя танцы, - успамінае Анатоль Іванавіч.

На філфаку БДУ з 1966 па 1971 год спадар Анатоль вучыўся разам з Алесем Разанавым, Яўгеніяй Янішчыц, Таццянай Шамякінай. Ён быў старастам групы і старастам курса. Вячаслаў Пятровіч Рагойша заахвочваў яго да навуковай працы па вывучэнні біяграфій рэпрэсаваных пісьменнікаў. Пасля заканчэння БДУ Анатоль Бутэвіч працаваў рэдактарам БелТА.

Найбольш важнай была яго праца ў якасці старшыні Дзяржаўнага Камітэта па друку (1990-1992), міністра інфармацыі (1992-1994), міністра культуры і друку Рэспублікі Беларусь (1994-1996). Анатоль Бутэвіч з'яўляўся Генера-

Пісьменнік з букетам валюшак у вышыванцы

сваіх бацькоў, гады дзяцінства, родныя мясціны. Ён прапанаваў гасцям вечарыны паглядзець некалькі відэаролікаў, прысвечаных вёсцы і гутарцы з бацькамі.

Пісьменнік нарадзіўся ў 1948 годзе на хутары Язавец, гадаваўся ў вёсцы Баяры Нясвіжскага раёна. Да 1939 года гэтыя паселішчы ўваходзілі ў склад Польшчы. І за польскім часам пабудаваць дом родным было не проста. Калектывізм, весялосць, працавітасць дапамагалі. Бацька спадар Анатоля вельмі любіў зямлю, араў, сеяў, касіў, праз усё жыццё не пакідаў кляпаціцца пра зямлю і пражыў 87 гадоў. Бацькі пабраліся шлюбам у чэрвені 1944 года, бо ішла пага-

льным консулам Беларусі ў Гданьску ў 1996-1998 гадах, а ў 1998-2000 гг. быў Надзвычайным і Паўнамоцным Паслом Рэспублікі Беларусь у Румыніі.

Ён адбыўся не толькі як дзяржаўны дзеяч і пісьменнік, але і як шчаслівы муж і бацька. У яго трое дзяцей - Сяргей, Вера і Надзея, ёсць унукі.

Анатоль Бутэвіч выказаў падзяку пашанотным і блізкім людзям, калегам і сябрам, якія прыйшлі на творчую вечарыну. На вечарыне выступіў гурт флейтыстаў "Вегіс". На завяршэнні імпрэзы прагучаў запіс песні Ул. Мулявіна "Малітва".

Эла Дзвінская, фота аўтара.

ЧАС ЛІЛЕЯЎ І РУЖАЎ або СУСТРЭЧА Ў РАТУШЫ

У гэтай велічнай зале Нясвіжскай ратушы пад далікатным святлом ліхтароў-свечак зазвычай гучаць навуковыя даклады пра часы Сіроткі ды расповеды экскурсаводаў пра Магдэбургскае права, перавагі гарадскога самакіравання.

Час лілеяў і ружаў сабраў сюды на гэты раз прыхільнікаў прыгожага пісьменства, аматараў паэтычнага слова. Нагод для літаратурнай сябрыны, прысвечанай творчасці Валянціны Аксак, некалькі. Па-першае, не так даўно паба-

было паслухаць сумоўе дзвюх паэтак: Вікторыя Жукевіч-Дзівота, род якой карэніцца ў нясвіжскіх Іванаве і Лані, пераклала на польскую мову і даслала ў Нясвіж два вершы Валянціны Аксак - "Мой сад" і "Народзіны". Пасярэдніцай паміж паэткамі была знаўца польскай мовы Часлава Суднік.

Цікавы падарунак-падзяку паэтцы за "старасвецкія нетры мовы" захавала-прывезла Валянціна Холадава са Сверхана. Гэтая мудрая і памятливая жанчына выканалася даўнюю бабуліну песню тых

часоў, калі "хадзіў у нас яшчэ талер."

Высока, хораша і веліч трапна выказала сваё бачанне паэзіі Валянціны Аксак старшыня ТБМ Алена Анісім. Слова дэпутата Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь на падсумаванне паэтычнай вечарыны яшчэ цясней згуртавала прысутных ў іх патрыятычных памкненнях і дзеях.

Пачуваліся тут на роўных людзі творчага занятку і рабочы завода, шчаслівы ўладальнік усіх да аднаго збор-

чыў свет сёмы зборнік яе паэзіі "Завінены рай"; па-другое, красавіцкімі днямі адзначыла ўрадженка нясвіжскіх Смалічоў юбілейную дату жыцця. Клікаў на сустрэчу з вядомай зямлячкай і агульны настрой Года малой радзімы.

Нясвіжская сябрына падрыхтавала да сустрэчы не толькі шчодрый ахапкі кветак. Адны чыталі вершы з апошняга зборніка, другія - самыя ўлюбёныя творы, у якіх знаходзілі водгук сваіх пачуццяў. Заінтрыгавала прысутных перспектыва пачуць на завяршэнне вечарыны верш першай часопіснай падборкі, з якой калісьці ўступала Валянціна Аксак ў шматтабличны свет беларускай лірыкі.

Прыемнай нечаканкай

нікаў Валянціны Аксак і той, хто ўпершыню пачуў яе імя, родзічка паэткі і даўняа смаліцкая суседка. На гранічна шчыры верш аднолькава рэагавалі фізік і лірык, прадавец і настаўнік, пенсіянер і навучэнец каледжа. Здавалася ў мігценні свечак, што разам з імі і Сіротка, і Рыбанька задуменна ўхваліла ківалі галовамі.

Вольга Карчэўская,
сябра гарадской суполкі
"Нясвіж".

Прозвішчы Беларусі Новая серыя. Частка 2

Павел Сцяцко

(Працяг. Пачатак у папяр. нумары.)

1642. **Каханоўскі** (Адам) - вытвор з фармантам -скі ад тапоніма *Коханавы* і значэннем 'народзінец, жыхар названай асобы': *Каханаўскі*. ФП: *кацап* (апелятыў з значэннем (саст.) 'зневажальная назва рускага (у адрозненне ад украінца, паляка) (ад укр. *кацап*)') - *Кацап* (мянушка, потым прозвішча) - *Кацапаў*.

1643. **Кацапаў** (Андрэй) - прыметнікавая форма з прыналежным суфіксам -аў ад антрапоніма *Кацап* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кацап-аў*. ФП: *кацап* (апелятыў з значэннем (саст.) 'зневажальная назва рускага (у адрозненне ад украінца, паляка) (ад укр. *кацап*)') - *Кацап* (мянушка, потым прозвішча) - *Кацапаў*.

1644. **Качук** (Янак) - семантычны вытвор ад апелятыва *качук* (рэг.) 'самец качкі, качар'.

1645. **Кашцялян** (Ірына) - трансфармаваны семантычны варыянт ад апелятыва (ст.-бел.) *каштелян* 'камандант цытадэлі' (Нас.).

1646. **Каян** (Валерый) - семантычны вытвор ад апелятыва *каян* (рус.) 'сініца' (птушка) (Даль).

1647. **Квасоўскі** (Андрэй) - вытвор з фармантам -скі ад тапоніма *Квасоўка* і значэннем 'народзінец, жыхар названай асобы': *Квасоўскі*. ФП: *квасоўка* (рэг.) 'булка хлеба з прэснага цеста для вырабу квасу' (Дабр.) - *Квасоўка* (мянушка, потым прозвішча) - *Квасоўка* (тапонім) - *Квасоўскі*.

1648. **Квашэвіч** (Ігар) - вытвор з акцэнтаваным суфіксам бацькаймення -эвіч ад антрапоніма *Кваша* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Квашэвіч*. ФП: *кваша* (рэг.) 'тое, што і *квашаніна* (халадзец, студзень)', а таксама 'квашане (малако, капуста)' (Даль), 'варане рэдкае кісла-салодкае цеста', 'плакса' (Грын.) - *Кваша* (мянушка, потым прозвішча) - *Квашэвіч*.

1649. **Кілімаў** (Вадзім) - вытвор з суфіксам прыналежнасці -аў ад антрапоніма *Кілім* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кілімаў*. ФП: *кілім* ('шарцыяны бязворсавы дыван ручной работы') - *Кілім* (мянушка, потым прозвішча) - *Кілімаў*.

1650. **Кірпаўка** (Мікалай) - семантычны вытвор ад апелятыва *кірпаўка* (разм.) 'пра кірпаты нос'.

1651. **Кірпеня** (Алег) - вытвор з фармантам -еня ад антрапоніма *Кірпа* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кірпеня*. ФП: *кірпа* (разм. 'Пра кароткі і задзёрты нос') - *Кірпа* (мянушка, потым прозвішча) - *Кірпеня*.

1652. **Кірчук** (Іван) - вытвор з суфіксам -чук ад антрапоніма *Кір* з семантыкай 'нашчадак названай асобы': *Кірчук*. ФП: *Кір* (імя, з мовы грэкаў *Kyres* 'улада, права, сіла') - *Кір* (празванне, потым прозвішча) - *Кірчук*.

1653. **Кісель** (Рыгор) - семантычны вытвор ад апелятыва *кісель* 'кіслая студзёная страва з аўсянай мукі або ягада-нага соку, заваранага на крухмале', а таксама (перан. пагардл.) 'пра вялага слабахарактарнага чалавека'.

1654. **Кісліні** (Іван) - семантычны вытвор з прыналежным суфіксам -ін ад антрапоніма *Кісля* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кісліні*. ФП: *кісля* ('тое, што і кіслата' - уласцівасць кіслата, 'пра што-небудзь кіслае') - *Кісля* (мянушка, потым прозвішча) - *Кісліні*.

1655. **Кісляк** (Андрэй) - семантычны вытвор ад апелятыва *кісляк* (разм. пагардл.) 'вялы, нудны чалавек'.

1656. **Кісялевіч** (Аляксандр) - вытвор з акцэнтаваным суфіксам бацькаймення -евіч ад антрапоніма *Кісель* са значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кісел-евіч* - *Кісялевіч*. У прадстаўнікоў шляхты такія прозвішчы нярэдка замяняліся на ўтварэнні з -евіч: *Кісялевіч* - *Кісялеўскі*.

1657. **Кісялёў** (Антон) - вытвор з суфіксам прыналежнасці -ёў ад антрапоніма *Кісель* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кісялёў*. ФП: *кісель* ('страва') - *Кісель* (мянушка, потым прозвішча) - *Кісялёў*.

1658. **Кісялеўскі** (Леанід) - вытвор з фармантам -скі ад антрапоніма *Кісялёў* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кісялёўскі*. Або як прэстыжная форма з фармантам -евіч ад *Кісель*: *Кісял-евіч*.

1659. **Кіў** (Уладзіслаў) - семантычны вытвор ад апелятыва *кіў* 'тое, што і *ківок* - нахіл галавы ў знак прывітання, згоды і пад.' ФП: *ківаць* ('рабіць лёгкія рухі галавой у знак прывітання, адабрэння, нягоды і пад.') - *ківок* і *кіў* - *Кіў* (мянушка) - *Кіў* (прозвішча).

1660. **Кленік** (Міхась) - семантычны вытвор ад апелятыва *клёнік* (утварэння з суфіксам -ік ад *кляпаць* 'злучаць часткі чаго-н. пры дапамозе заклёпак', а таксама 'ударамі малатка вастрыць лязо касы'), 'той, хто займаецца кляпаннем'.

1661. **Ключэня** (Ірына) - вытвор з суфіксам -еня (-еня) ад антрапоніма *Ключ* з значэннем 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Ключ-еня*.

ФП: *ключ* (апелятыў мае некалькі значэнняў: 1) металічная прылада для адмыкання і замыкання замка; 2) прылада для завінчвання і адвінчвання гаск, адкаркоўвання чаго-н., для заводкі чаго-н. і пад.; 3) перан. Тое, што служыць для разгадка, разумення чаго-н., чаго-н., для авалодання чым-н.; *ключ* [2] (знак у пачатку нотнага радка, які вызначае вышыню нот); *ключ* [3] (чарада птушак (гусей, жураўлёў і пад.) у палёце); *ключ* [4] (спец.) верхні камень, якім заканчваецца ар-

ка, скляпенне. Або *ключ* (рус.) 'крыніца') - *Ключ* (мянушка, пазней прозвішча) - *Ключэня* / *Ключэня*.

1662. **Кобец** (Аліна) - семантычны вытвор ад апелятыва *кобец* 'птушка - кобчык, шулёнак' < укр. *кобець*.

1663. **Когут** (Вольга) - семантычны вытвор ад апелятыва (рэг.) *когут* < польск. *kogut* 'певень'.

1664. **Коўтун** (Вольга) - акцэнтаваная форма ад *Каўтун* (пл. *Каўтунович*).

1665. **Кошур** (Святлана) - другасная форма, першасная *Кошар* - семантычны вытвор ад апелятыва *кошар* (рэг.) 'кашэрная ежа' ('Вялікі слоўнік беларускай мовы" Ф. Піскунова, с. 449) - *Кошар* (мянушка, потым прозвішча) - *Кошур* (дыялектная форма, параўн. *Коришук* < *Коришак*).

1666. **Красніцкая** (Нэлі) - вытвор з фармантам -ская/-іцкая ад тапоніма *Краснікі*, *Краснае* і значэннем 'народзінка, жыхарка названай мясцовасці, паселішча': *Красніцкая* - *Красніцкая*, *Красніцкая* - *Красніцкая*.

1667. **Крофта** (Цімафей) - другасная форма, першасная *Крохта* - семантычнае ўтварэнне ад апелятыва *крохта* - нульсуфікавы дэрыват ад *крахтаць* 'утвараць міжвольныя ціхія, адрывістыя гукі, стогны (ад болю, пры няёмкім становішчы і пад.)', 'той, хто *крэхча*', сінонім да *крахтун*.

1668. **Крывальцэвіч** (Раіса) - форма бацькаймення з акцэнтаваным суфіксам -эвіч ад антрапоніма *Крывалец* з значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крывалец-эвіч* - *Крывальцэвіч*. ФП: *крывы* ('выгнуты, не прамы', 'ненармальны, пакалечаны (пра часткі цела)', 'з пашкоджанай нагой (нагамі), кульгавы') - *крываль* ('пра крывого чалавека', суфікс -аль) - *Крываль* (мянушка, потым прозвішча) - *Крывалец* ('сын *Крывалі*', суфікс -ец) - *Крывальцэвіч*.

1669. **Крыксіна** (Ірына) - вытвор з суфіксам прыналежнасці -іна ад антрапоніма *Крыкса* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крыкс-іна*. ФП: *крыкса* ('пра крыклівае і плаксівае дзіця', 'пра крыклівага чалавека') - *Крыкса* (мянушка, потым прозвішча) - *Крыксіна*.

1670. **Крыніцкі** (Іван) - вытвор з суфіксам -скі ад тапоніма *Крыніца* і значэннем 'з мясціны *Крыніца*': *Крыніцкі* - *Крыніцкі*.

1671. **Крэнь** (Іван) - другасная форма, першасная *Крэнь* - семантычны вытвор ад апелятыва *крэнь* 'нахіл набок (карабель, самалёт)', перан. 'змяненне напрамку дзейнасці, паварот да іншых задач'; форма з мяккай асновай *Крэнь* дзеля адмежавання ад апелятыва.

(Працяг у наступным нумары.)

Падарожжа на радзіму братоў Гарэцкіх

У год 125-годдзя класіка беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага сябрам ТБМ на чале з Аленай Мікалеўнай Анісім было важна здзейсніць падарожжа на яго малую радзіму і наведаць дом-музей пісьменніка ў вёсцы Малая Багацькаўка.

Ініцыятыву праявілі старшыня менскай гарадской арганізацыі ТБМ Аляксандр Давідовіч і старшыня Магілёўскага ТБМ Алег Дзячкоў. Як гісторык і дасведчаны экскурсавод, спадар Алег прапанаваў насычаны маршрут з наведваннем мястэчка Княжыцы, Магілёва, Мсціслава і Пустынак. Пра ваколіцы Менска распавёў яго калега Павел Мезаўцоў.

У Малой Багацькаўцы сябры ТБМ пазнаёміліся з экспазіцыяй літаратурнага музея Максіма Гарэцкага, філіяла Мсціслаўскага раённага гістарычна-археалагічнага музея. Ён быў заснаваны 15 студзеня 1993 года года паводле загаду Міністэрства культуры. Крыніцамі дакументальных звестак з'явіліся ўспаміны брата М. Гарэцкага - Гаўрылы, дачкі пісьменніка Галіны, яго жонкі - дзіцячай пісьменніцы Леанілы Чарняўскай-Гарэцкай і малодшага брата Парфірыя. Экспазіцыя музея складаецца з літаратурнай часткі, якая прадстаўляе асноўныя этапы творчай біяграфіі пісьменніка, і этнаграфічнай.

Наведвальнікі пабачылі фотаздымкі Івана Кузьміча і Еўфрасінні Міхайлаўны Гарэцкіх, асобнікі кніг Максіма Гарэцкага, прадметы побыту. У драўлянай хаце жылі 12 чалавек. Дубовая калыска, прывязаная да столі, прыбраная ручнікамі, сведчыць пра тое, што вялікія адраджэнцы Беларусі гадаваліся ў сціплых умовах, але моц іх духу, грамадзянскія і патрыятычныя пачуцці дазвалялі ім дасягаць вышніх у літаратуры і навуцы. На выстаўцы знаходзіцца атэстат Каморніцкага аграімачнага вучылішча, дзе вучыўся Максім Іванавіч.

Супрацоўніца музея распавяла пра розныя перыяды дзейнасці пісьменніка: багацькаўскі і першы горацкі (1893

Сябры ТБМ ля літаратурнага музея М. І. Гарэцкага

Група турыстаў унутры сядзібы

- 1913 гг.), першы віленскі (1913-14 гг.), службу ў войску, смаленскі перыяд (1917-19 гг.) і другі віленскі перыяд (1919-23 гг.), працу ў Інбелкульце, выкладанне беларусазнаўства на рабфаку БДУ. Падрабязней яна спынілася на другім менскім адрэзку жыцця пісьменніка (1928-30 гг.), працы ў Акадэміі Навук БССР, распавяла пра абставіны яго арышту, пра вяцкі перыяд (1931-35 гг.) - працу ў высылцы і кіраўскі час (1935-37 гг.) - пра выкладанне літаратуры, арышт і заўчасны сыход пісьменніка з жыцця. Вандруўнікі разам з Аленай Анісім сфатаграфаваліся на ганку сядзібы і ў адным з пакояў.

Як адзначыў Алег Дзячкоў, пытанне аб пераносе дома-музея ў Мсціслаў, супраць якога выступаў акадэмік Радзім Гарэцкі, зараз ужо не ўздымаецца.

Падчас падарожжа сябры ТБМ пачулі цікавыя апавяд пра беларускіх мастакоў,

звязаных з Магілёўшчынай: Апалянарыя Гараўскага, Вітольда Бялыніцкага-Бірулю, Мікалая Неўрава, Паўла Масленікава.

Падарожнікі спыніліся ў мястэчку Княжыцы, дзе нарадзіўся вядомы жывапісец XX стагоддзя Павел Масленікаў, і агледзелі каталіцкі касцёл XVIII стагоддзя.

Алег Дзячкоў распавёў пра Калінінскую акругу, якая пасля пераходу ў 1924-1924 годзе пад кіраўніцтвам дзеяча тых часоў Алеся Адамовіча. Тут выпускалася газета на беларускай мове "Наш працаўнік", тут жылі і працавалі Уладзімір Дубоўка і Паўліна Мядзёлка.

Прывабным для турыстаў стаў факт, што вёску Аляксандрыя заснаваў Аляксандр Іванавіч Хадкевіч - дзяржаўны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага, мецэнат.

Праз жаючы праз Магілёў тэбэмаўцы пачулі шмат цікавага пра рэлігійнага дзеяча, літаратара і навукоўца Станіслава Богуш-Сестранцэвіча, які быў родным дзядзькам Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча. Да канца жыцця ён заставаўся арцыбіскупам Магілёўскім, мітрапалітам рымска-каталіцкіх цэркваў Расеі.

Аўтобус спыніўся ля будынка ратушы, і турысты паслухалі апавед Алега Дзячкова пра яе пабудову ў 1681 годзе, разбурэнне і аднаўленне ў 1992 годзе.

Э. Оліна,
фота аўтара.

Па ваколіцах Мсціслава

Для сяброў ТБМ прыцягальным з'яўляецца той факт, што ў Мсціславе нарадзіўся, вучыўся і працаваў вядомы археолаг, ганаровы старшыня ТБМ, кандыдат гістарычных навук Алег Анатольевіч Трусаў. Тут ён паспяхова праводзіў археалагічныя раскопкі разам з Міхасём Ткачовым. Таму на знаёмства з горадам, які стаіць на рацэ Віхры, прытоку Сожа, на мяжы з Расіяй, спатрэбілася каля чатырох гадзін.

Падрабязна пра гісторыю горада тэбэмаўцы даведаліся з апаведу экскурсавода мясцовага гістарычна-археалагічнага музея Ларысы Уладзі-

Ларысы Уладзіміраўна, у мінулым - настаўніца.

У Мсціславе вандруўнікі агледзелі кармеліцкі касцёл Найсвяцейшай Панны Марыі. Там захаваліся ўнікальныя фрэскі, архітэктурны дэкор. Будынак наведваў Уладзімір Караткевіч і пісаў пра яго. У старажытным касцёле адчуваецца прахалода даўніх камянёў і свежы павеў Святога Духа. Іншай велічнай архітэктурнай дамінантай горада з'яўляецца езуіцкі касцёл Святога Мікалая XVII стагоддзя, пабудаваны ў формах ранняга барока.

На Замкавай гары Алег Дзячкоў звярнуў увагу

кару Пятру Мсціслаўцу, які выдаў "Апостал", "Часоўнік" "Евангелле Напрастолянае", "Псалтыр". Вандруўнікі пабачылі будынак синагогі, агледзелі гімназію, дзе вучыліся паэт Аркадзь Куляшоў, Юлій Таўбін, Змітрок Астапенка і іншыя пісьменнікі.

Хараство, прыгажосць і душэўнасць сумеснага падарожжа найлепш праявіліся на зваротным шляху. У аўтобусе з чытаннем вершаў выступілі паэты Святлана Багданкевіч і Ядвіга Рай. Лейтмывам іх твораў было: "Не здавайце ў рабства Айчыну!" Прафесар Мікалай Іванавіч Савіцкі з глыбокім пачуццём прадэкламаваў вершы Максіма Багдановіча і Анатоля Сыса.

Бард Аляксей Галіч заспяваў пад гітару купальскія песні, і да яго ахвотна далучыліся вандруўнікі. Многім песні знаёмыя з дзяцінства. У хоры галасоў звонка гучаў голас старшыні ТБМ Алены Анісім. Потым бард перайшоў да твораў Сяржука Сокалава - Воюша, Эдуарда Акуліна. Голас яго быў

Ля помніка Пятру Мсціслаўцу

міраўны Уласені.

Археолагі вызначылі, што ўпершыню на гэтым месцы людзі пасяліліся некалькі тысяч гадоў таму, яшчэ ў эпоху бронзавага веку. На правым беразе Віхры, на высокай гары, якая атрымала рамантычную назву Дзявочая, узнік невядомы родавы пасёлак, дзе жылі балцкія плямёны каля 200 гадоў (I ст. да н. э. - I ст. н. э.). Яны займаліся рыбалоўствам, паляваннем, жывёлагадоўляй і земляробствам. У XII-XVII стагоддзях, на Замкавай гары ўзвышаўся велічны драўляны шматвежавы замак, дзе было шмат жылых і гаспадарчых пабудов, стаялі храм і княжацкі палац. У 1634 годзе горад атрымаў Магдэбургскае права і герб "Малую пагоню" ў выглядзе рыцарскай рукі з мячом надблокамі. У экспазіцыі музея захоўваюцца берасцяныя граматы, крыжы, керамічныя посуд, кафля.

Майстэрства вырабу паліхромнай (шматколернай) кафлі прынесла найбольшую славу мсціслаўскім майстрам у XVII стагоддзі. Адным з іх быў Сцяпан Іваноў па мянушцы Палубес. Трапіўшы ў Маскву ў 1654 годзе вельмі маладым чалавекам, ён аздобіў рэльефнай паліхромнай кафляй маскоўскія храмы, а таксама царскі палац. Мсціслаўскія шкларобы выраблялі разнастайныя шкляны посуд: кілішкі, збаны, кубкі, келіхі, кварталы, куфлі. Пра ўсе мясцовыя цікавосткі з душой распавяла экскурсавод

У гістарычна-археалагічным музеі Мсціслава

турыстаў на валун, пастаўлены ў памяць Сямёна Лугвена Альгердавіча, родапачынальніка князёў Мсціслаўскіх, героя Грунвальдскай бітвы, фундаментара праваслаўных святынь. Тут побач на пляцы ў жніўні традыцыйна праходзіць "Рыцарскі фэст", у якім удзельнічаюць клубы гістарычных рэканструкцый з Менска, Полацка, Барысава, Гародні і іншых гарадоў.

Той, хто не пабаяўся спустыцца па крутой лесвіцы з гары, крочыў разам з гідамі да крыніцы Тупічэўскай Божай Маці і паспрабаваў прарыстаць сцюдзенай вады. Тупічэўскі праваслаўны манастыр быў заснаваны ў Мсціславе ў пачатку XVII стагоддзя.

У горадзе грамада агледзела два помнікі паслядоўніку Францішка Скарыны дру-

напоўнены трапяткімі пачуццямі і пяшчотай:

Аксамітны летні вечар
ахінуў зямлю...

У час, калі барвяны дыск сонца апускаўся за аблокі, кожны ўспамінаў маладосць, калі слухаў купальскія песні на падворку суседскай хаты альбо ля вогнішча ў студэнцкім будатрадзе ці на бульбе.

Вандруўка адкрыла сябрам ТБМ новыя веды пра слынных дзеячаў культуры, мастацтва, навуку, паглыбіла знаёмства з архітэктурнымі збудовамі і помнікамі XVII-XX стагоддзяў, узбагаціла інфармацыяй пра знакамітых асобаў, якія паходзілі з Магілёўшчыны і прысвяцілі сваю дзейнасць гэтай рэгіёну.

Эла Дзвінская,
фота аўтара.

Інтэр'ер музея

ПАЙСЦІ - І ВЯРНУЦЦА

Уяўляючы Мацярык Васіля Быкава, складаліся ў мяне такія радкі:

"О, выспа ічасця - Атлантыда:
каму амбон, каму - карыта...
Тарнада зможа тут прайсці.
Але атланта-беларуса
не змые хваля землятрэсу:
яго - назло! - утрымаць павінна
жывога слова пулавіна".

Першы раз сустрэўся з Васілём Уладзіміравічам каля Каложы тым чэрвенем, калі жыхару Гародні споўнілася 45 гадоў. Напружаныя былі часіны для пісьменніка-франтавіка, які не хаваў ад чытача жорсткую праўду вайны. Перажываў, бо хмары часта завісалі над выпакіраванымі аповесцямі. Але ў маім першым вершы-прывячэнні В. Быкаву нібыта яго вуснамі вымавіліся такія аптымістычныя радкі:

"Чую, чую: у звыклай буднасі
трапяткое крыло... І верыцца:
не заснула ты, чуйнае сэрца,
да прылётнай абуднасі.
Пад завей не затыхнула,
не знямела яшчэ - і можа
тою гулкаю быць Каложай,
што над Нёманам пахіснулася".

Васіль Быкаў, як ніхто іншы з нашых літаратараў, стаў самым гулкім на кантынентах планеты, куды разам з яго творамі "перакладалася" Беларусь і найменне таго народа, які, паводле разважанняў В. Быкава, мужна, балюча ўсё яшчэ стварае з сябе нацыю.

Дзяржаватворцам быў Быкаў у сваё 45 гадоў. Такім ён застаецца і цяпер, у яго і ўжо ў нас 90-годдзе, калі мы ў дзень юбілею згадваем і Героя (Літаратурнай!) Працы, і Народнага, а таксама - міжнароднага пісьменніка.

Васіль Быкаў "дажыў да святання" сваёй высакароднай ідэі - Словам служыць Праўдзе. Цяпер яго "доўгую дарогу дадому" прадаўжаць нам - богакроплям у дабраслаўлёным ім акіяне жыцця. Калісьці, нібыта ад імя Быкава, складаліся такія радкі з прысвечанага яму верша:

"Мая світальная істота -
асоба гордая, жывая...
Яна для Госпада - гаспада
маліцвенная, крыжавая".

То хай і сёння бадзёрыцца для новых узлётаў пранізлівай душы Васіля Уладзіміравіча. А светлая памяць пра атланта асмельвае нас на ўгаспадарлівасць яго айчыннага Мацерыка.

Сяргей Панізнік.

На здымку: Васіль Быкаў. Гародня, Замкавая гара. Чэрвень 1969 г. Фота С. Панізніка.

ТБМ запусціла 30-дзённы збор сродкаў на ulej.by

ТБМ збірае сродкі на бягучую дзейнасць і на рамонт офіса. Усяго цягам месяца можна будзе падтрымаць арганізацыю праз <https://ulej.by/project?id=718768>.

Падтрымка можна на розныя сумы (5, 10, 20 і г.д.). З любымі пытаннямі і прапановамі па кампаніі можна звяртацца на siadziba@gmail.com.

Як нямецкі пенсіянер ехаў праз Беларусь на ЧС-2018

Хуберту 70 гадоў, трактар у яго яшчэ даваенны, сваімі рукамі адноўлены, а паездка - далёка не першая.

Пыльны асфальт пад Рагачовам. Стомленае чэрвеньскае сонца завяршае доўгі паход па небасхіле. Ззаду 700 кіламетраў бясплодных пошукаў. Але мы ўсё-такі яго знайшлі. Як іголку - не, як іголковае вушка ў стоце сена.

Хуберт Вірт, 70-гадовы нямецкі пенсіянер, які ўсё яшчэ падзарабляе на радзіме кіроўцам грузавіка, едзе на футбольны чэмпіянат свету ў Маскву заўзёць за родную Германію. На даваенным трактары, які старанна цягне пераабсталяваную ў хату на колах драўляную бочку для саўны.

Датэлефанаваліся да Хуберта на шостай гадзіне пошукаў, падчас якіх праехалі нават знакаміты Мышкавічы (цэнтр калгаса, цяпер СПК, "Світанак" імя Арлоўскага, дзе Васіль Старавойтаў старшынём быў). Радасці ў голасе ніякай:

- Я ўжо даў тры інтэрв'ю, цяпер на нервах, таму што выбіўся з графіка, і трэба ехаць далей. Давайце заўтра ў 9 раніцы. Да спаткання.

- А адкуль і куды вы едзце?

- З Бабруйска ў бок Палесся.

Угу, вельмі дакладна. Граптам у гутарцы праскочвае: "Дарога нумар 43". Ух, ужо сёе-тое. Вырашаем не адкладаць на заўтра тое, што можна паспрабаваць зрабіць сёння. З сябрамі-калегамі з мясцовай тэлекампаніі гонім на Рагачоў, каб потым рухацца немцу на сустрэчу.

Манеўр атрымаўся: жаданы трактар тупае насустрач. Разварочваемся і прыладжваемся ззаду. Хуткасць - роўна 20 км/г. Абганяем, махаем рукамі, Хуберт махае ў адказ, але не тармозіць. Ліхаманкава думаем, што рабіць далей. Нясемся наперад, спыняемся, калегі выстаўляюць камеры, каб адздымаць хоць бы праезд цуду па дарозе. Удалечыні, прыкладна за метраў 800 ад нас, на спуску з'яўляецца ўжо знаёмая кропка (а ляскаганне чуюцца яшчэ раней). І раптам кропка спыняецца. Вось ён, шанец!

Шанцішча! Імгненнем у машыну і да трактара.

- Я вам тэлефанаваў пару гадзін назад. Мы шукалі вас восем гадзін і таксама стомленыя, - нясмела звяртаюся да немца. Той, учуўшы Mutter-sprache (родную гаворку), адразу ідзе на кантакт. Мабыць, праехаўшы энную колькасць кіламетраў без адцягнення на гутаркі з незнаёмцамі, зняў стрэс і трэшкі астыў.

Аказалася, што Хуберт едзе на футбол не ў ганарлівай адзіноце. У дарогу ён узяў таксу Ведзьму - так перакладаецца на рускі яе мянушка Хексе (Нехе). Відаць, што вандроўніца дасведчаная, на нас - нуль увагі. З Ведзьмай яе гаспадар ездзіў - на трактары, зразумела - два гады назад у Францыю на футбольны чэмпіянат Еўропы. Накатаў 2500 км і стаў героем рэгіянальнай нямецкай прэсы.

Наогул ён збіраўся за тры месяцы дабрацца да Гібралтара і вярнуцца дахаты, аднак перашкодзіла гідкае надвор'е. Ваяж працягваўся ўсяго сем тыдняў. Пасля гэтага Вірт намерыўся пабудавать зачыненую кабіну, але рукі пакуль не дайшлі. А так ён ездзіць на трактары за кардон раз у год. Самым далёкім было вандраванне ў іспанскі горад Сант'яга-дэ-Кампастэлу. Цёпла ўспамінае немец паездкі ў Італію і на Корсіку. Бела-чырво-на-бела-зялёны сцяг Сіены ён нават вывесіў у сваім мабільным жытле.

Самы адданы заўзятар зборнай Германіі ўсё жыццё пражыў у федэральнай зямлі Бадэн-Вюртэмберг. Нарадзіўся ў невялікім горадзе Ротэнбург-ам-Некар (насельніцтва каля 43 тысяч), у 2003-м пераехаў у вёску Шальброн недалёка ад 120-тысячнага Пфорцхайма.

Дарэчы, беларускія калегі з іншых сайтаў, якія бралі ў Хуберта інтэрв'ю, хіба "пасялілі" яго ў падобным па гучанні баварскім Форххайме, хоць досыць было паглядзець на нумарныя знакі яго трактара і хаты на колах з літарамі PF. Знакі гэтыя наогул маюць у немца пэўную сэнсавую нагрукку: на жалезным кані - PF HW 48 (Пфорцхайм, Hubert

Хуберт Вірт

Wirth, 1948 года нараджэння), на прычэпе - PF HW 2007 (год пачатку паездак на трактары).

"Жалезны конь"

Lanz Bulldog быў выпушчаны ў 1936 годзе.

- Пасля пакупкі я рамантаваў яго два гады, гэта каштавала дорага. Затое тут няма ніякай электронікі, - ганарліва кажа Хуберт, які "заўсёды быў звязаны з тэхнікай".

Агрэгат запускае ўручную - здымным рулём кіравання. На 100 км трактар з'ядае 18 літраў дызпаліва.

- Шмат, але тут яно таннае ў параўнанні з Германіяй, - раблю рэмарку. Немец толькі хітра ўсміхаецца.

Выбар бочкі для саўны прасты: "Люблю дрэва". Прычым настолькі, што мінулай восенню ў Шальбронне закахіў скандал, які дайшоў да СМІ, калі насуперак дамоўленасцям насупраць яго хаты ссеклі любімую 14-мятровую елку і ў якасці каляднай павеслі ў Пфорцхайм. Нічога не нагадвае?

Вірт стартаваў на ЧС у Расію 15 траўня, пакінуўшы дома сям'ю.

- Сямейнікі ставяцца з разуменнем. Трэба - значыць, трэба.

Штодня ён пераадоляваў 100-120 км, разлічваючы паспеець да стартага матчу зборнай Германіі супраць мексіканцаў 17 чэрвеня. Ехаў гадоўным чынам па рэгіянальных дарогах: з такой хуткасцю трактару на аўтабаны ў двукоссях і без гэтых ніяк нельга. Тым не менш белталаўскі прыбор для праезду па платных беларускіх

дарогах ён набыў.

Найбольшы стрэс даставіла беларуская мяжа з Польшчай.

- Не хацелі пускаць. Чаму? Дакументы, дакументы... Ветэрынар прыходзіў, сабаку аглядаў.

Не ў захапленні Хуберт і ад таго, што на АЗС трэба глушыць рухавік - потым даводзіцца разаграваць запальным шарам. Але, калі сумленна, пакінь гэтыя 20 шумных конскіх сіл у працы - і запраўкі пойдучь расколінамі.

У Расію немец едзе ўпершыню, да паездкі рыхтаваўся цэлы год.

- Я заўсёды марыў наведаць гэтую краіну і ўдзячны за тое, што гэта адбудзецца.

З Масквы фанат нямецкай зборнай плануе пераехаць у Санкт-Пецярбург, каб 14 ліпеня наведаць матч за трэцяе месца. Адтуль на пароме разам з трактарам ён адправіцца ў Хельсінкі, а потым на поўнач Германіі, у Кіль. Так што, калі любімая каманда, як і чатыры гады назад, выйдзе ў фінал ЧС, Хуберт Вірт, хутчэй за ўсё, яе бітву за "золата" ўвачавідкі не ўбачыць.

Пагаварыўшы паўгадзіны, развітаемся да раніцы. Мне інфармацыі быццам бы досыць, а калегам трэба дазняць матэрыял пры святле дня. Хуберт, як і казаў, чакае на 9 гадзін. У 2 гадзіны ночы мы ў Менску, а ўжо напачатку шостага хлопцы стартуюць назад пад Рагачоў. Роўна ў 9 яны на стаянцы, дзе прыпаркаваўся трактар. Свежы і вясёлы немец прама ачмураў ад дакладнасці. Пачалі збірацца мясцовыя - паглядзець наўдзіў дзівоснае. Хтосьці прынес пару банак знакамітай рагачоўскай згущонкі.

Па тэлефоне дапамагаю калегам кантактаваць з Хубертам, і тут адзін з іх кажа: "Ён штосьці хоча ад цябе, перадаю трубку".

- Паслухай, - кажа паспелы стаць сябрам, таварышам і братам немец, - у мяне просьба: ты можаш дастаць квіток на матч Германія - Мексіка?

Зміцер УЛАСАЎ.
Naviny.by.

*Да 155-годдзя паўстання 1863 г.**(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)*

Кленчыў на нарах стара-ры з тварам заплаканым, узрушаным. Выгнанцы бачылі ўжо на папярэдніх этапах гэтую постаць прыгорбленага старога. Ён маўчаў, і яны не адзываліся. Кожны быў заняты ўласнаю мукай. Худыя, замёрзлыя, скалечаныя грубымі кайданамі цягнуліся ад этапа да этапа.

Грымнула вестка сярод выгнанцаў, што гэта няшчасны Лукасінскі, міласціва аблашчаны маніфестам з Шлісельбургскай цвердзі на 15 гадоў цяжкіх работ. З гэтага часу атачылі яго магчымай у тых акалічэннях апекай. Нядоўга ўжо яе патрабаваў

На некатарым з наступных этапаў замярдавалі яго разбойнікі за 30 капеек, якія меў пры сабе, у этапавым калідоры (Сёння ведаю, што тут памылка. П[ан] Аскеназы спраўдзіў і давеў, што Лукасінскі памёр у Шлісельбургскай цвердзі. Хаця магло быць і тут непаразуменне. Звычайна ў выпадку смерці каго-небудзь з прыгавораных да прыбыцця на месца, вызначанае дэкрэтам, канвойны дае знаць пра смерць у цвердзь каменданту, адкуль узялі вязня. Адтуль мог выйсці адказ на пытанне шукальнікаў інфармацыі, ці жывы Лукасінскі і дзе ён знаходзіцца? “Памёр”. Да канца тэрміну або да смерці ў той жа цвердзі захоўваюцца пазасталыя пасля прыгаворанага грошы і паперы).

Ва ўсякім разе, ужо ніколі сям’я не даведаецца, кім быў той няшчасны стары. А колькі ж было да яго падобных згубленых, забытых усімі?

Францішак захварэў на тыф. Канвойныя хацелі пакінуць яго ў шпіталі. Аляксандр супрацівіўся таму. Ужо ведаў, чым ёсць этапны шпіталь для вязняў. У тых шпітальных толькі здаровы мог цудам выжыць. А што, калі цяжка хворы!

Апавядаюць выгнанцы, што доктар там што дзень заходзіць, дакладней становіцца на парозе шпітала, бо далей не з рукі ступіць з-за цяжкага паветра, чарвей і броду. І так здалёку крычыць загадным голасам: “Паказаць языкі!” Адны высоўваюць, іншыя цяжка хворыя не чуюць і не разумеюць, а іншыя яшчэ плююць на доктара са сваіх ложкаў. Доктара гэта мала хвалюе. З урачыстай мінай вяртаецца, сядзе і без ніякага роздуму і сумнення вы-

пісвае для ўсіх без выключэння адзін і той жа сродак, гледзячы толькі на яго таннасць.

Аляксандр забраў Францішка. Кінулі яго на возці падводу з рэчамі. Мароз жудасны! На кожным этапе бег няшчасны Аляксандр перакананца, ці брат яшчэ жывы. Жыў і папраўляўся. Што яго вылечыла? Цяжка зразумець. Чыстае паветра? Мароз? Ці слёзы і малітвы далёкай маці?!

Дарога трывала цэлы год. Як ім прайшлі гады тэрміну і дзе? няшмат ведаю. Не хацелі ніколі нам апавядаць і муціць спакой маладосці. Ведаем толькі ад іх суседзяў па ссыльцы, што калі ўжо ім можна было знаходзіцца ў Іркуцку, ужо там ведалі, што набліжаецца новая партыя прыгавораных. Паўсталі сярод старэйшай генерацыі нарады, сумненні - хто яны? як іх прыняць? ці прыгарнуць? і да т.п. У канцы ўзнікае агідная рэч. Знаходзіцца такія ўжо ў лепшым быцце (прозвішчаў не называю), якія галасуюць за тое, каб пачакаць для праверкі, ці вартыя, ці не вартыя прыняцця ў таварыства. З таго ліку вылучыліся Гофмайстар, Добрыч, Сцягенны, Пётр Высоцкі і некалькі іншых, прозвішчаў якіх не памятаю. Пётр Высоцкі прывітаў гарачым сэрцам новапрыбылых, вымучаных, бясцільных, без вопраткі і без сродкаў для жыцця. Высакародны, дабраслаўляю сёння яго памяць, як яго дабраслаўляла ўсё пазасталыя дні жыцця маці нашая за дабрыню, аказаную няшчасным.

Пасля ўладжвання фармальнасцяў, калі ўжо асуджаным было можна падумаць пра свой лёс, Пётр Высоцкі наняў малую хатку, паставіў самаварык (ці нешта падобнае), прыкрыў стол нейкім кавалкам падранай кашулі, рукавы якой віселі па абодва бакі стала, паставіў пасярэдзіне латунны ліхтар з запаленай лаёўкай (сальнай капцілкай), пры тым хлеб, цукар, гарбата, на столачку місу з вадой і чыстыя кашулі. Сам узрушаны, дрыготкі выбег прывітаць і прыняць абодвух Далеўскіх. Увёўшы ў дом, абдымаў, цалаваў кожнага з іх па чарзе. Пасля чаго павароч-

ваецца ў бок стала: “Гляньце! Па-нашаму засядзем тут за сталом, так як сядзелі на нашай любай Бацькаўшчыне! За сталом, накрытым сурвэтай!”.

Тое, што Высоцкі зрабіў для Далеўскіх, іншыя, вышэй пералічаныя, зрабілі для іхніх таварышаў.

Вось адгэтуль і крыўда загняздзілася ў сэрцах малодшай генерацыі. Не маглі прабачыць да смерці эгаізму старэйшых, якія адхіляліся ад тых, якія цяпелі за тую ж справу, што і яны. Непрыязнь тая павялічылася яшчэ, калі пасля маніфесту старэйшыя падзялілі іркуцкую бібліятэку паміж сабой, даводзячы, што ўжо ні выгнанцаў, ні прычын для выгнання не павінна быць.

Малодшыя даводзілі, што паколькі бібліятэка паўстала па большай частцы з краёвых ахвяраванняў (Ендрыёва Снядэцкая з Вільні і Ружа Сабаньская з Варшавы найбольш прычыніліся да яе ўзбагачэння) з думкай пра выгнанцаў і наогул пра тых з палкаў, якіх нешчаслівыя шляхі жыцця аддалілі з краю, павінна там застацца, а не вяртацца на Бацькаўшчыну, як прыватная ўласнасць. Малодшыя пакінулі сваю ў кс. Швярніцкага пры каталіцкім касцёліку. 1863 год паказаў, хто меў слушнасць.

Далеўскія пасля пасялення ў Іркуцку найперш заклапаціліся пра лёс сялян і рамеснікаў. Купілі за 5 рублёў домік з зямлёю. Быў там вялікай пакой і яшчэ большая кухня, а таксама гаспадарчае памяшканне. Запасілі да сябе ўсіх, якія не мелі дзе прытуліцца. Было жыллё, але з чаго жыць і прыадзецца? Францішку прышла шчаслівая думка, адзіная якая магла пры працы забяспечыць спажыву вялікай грамадзе. Арганізавалі бойню. Першыя 25 рублёў пазычыў з вялікім неспакоем і ваганнем Рачынскі Францішак купіў валоў, распрадаў мяса і сплациў доўг са значным прыбыткам. Рачынскі выдзеліў большую суму, атрымаў большы прыбытак. У канцы Францішак мог ужо трымацца на ўласных сілах. Заснаваў сталую бойню, якая дазваляла яму прадаваць лепшыя часткі мяса, рабіць мыла і

свечкі. Галовы, ногі і абрэзкі забяспечвалі бедакоў бясплатным пажыўным харчаваннем.

Каля гэтага ўсяго трэба было людской працы. Тым самым дасягнулі мэты, якой было жыллё, харчаванне і праца для тых, якім гэта патрабавалася да таго часу, пакуль знойдуць сабе нешта лепшае і больш адпаведнае.

Францішак сам [або] у саправаджэнні Фларыяна Даноўскага ездзіў конна па аддаленых статках для вышуквання валоў. Праводзіў у тых небяспечных і цяжкіх падарожжах часта цэлыя тыдні і месяцы як летам, так і ў час моцных маразаў і зімовых замесцяў. Аляксандр з таварышамі веў работы дома.

Распавядаў нам Даноўскі наступную прыгоду: аднаго дня зімай парой, калі ён з Францішкам ехаў праз сібірскія пусташы, пакрытыя тоўстым слоём снегу, і калі найменш чакалі, з-пад кучы снегу выскачылі некалькі адчайных беглых бандытаў.

Нашы падарожныя не мелі пры сабе ніякай зброі. Давядзецца загінуць - паглядзелі адзін на аднаго. Раптам Даноўскаму прыходзіць шчаслівая думка - спрабуе - раптам удацца. Сягае рукой у кішэню, у якой меў схаваную чорную сухую каўбасу - здэсрванела. Прымаючы грозную паставу, цэліцца ў найбліжэйшага разбойніка гукаючы: “Один шаг ближе и убью! Стой не шевелись”⁴⁰. Уражаныя разбойнікі, прымаючы сухую каўбасу за пісталет, падаюць у снег на калені і крычаць: “Батюшка родной! Прости! Прости! Виноват!”⁴¹ Даноўскі, бачачы добры вынік сваёй задумкі, яшчэ з гразнейшым тварам крычыць: “Развярнуцца і бегчы не аглядваючыся, бо, як толькі якога лоб убачу, пальну і заб’ю на месцы!”

І так з выцягнутай кілбасой, са звязанымі брывямі, з грознымі вачыма стаяў, пакуль абое не зніклі.

У Далеўскіх, з улікам акалічнасцяў, справа ішла добра, а было б яшчэ лепш, каб не іхняя натура спачування, якая клікала: давай, давай, не клапоцячыся пра тое, ці дадзецца будзе калі вернуцца.

Не тут канец радасці ў нядолі. Домік Далеўскіх стаўся цэнтрам духоўнага жыцця для выгнанцаў. Тут збіраліся, вучыліся, радзіліся, чыталі. Тыя, хто ўмеў больш, дзяліліся сваімі ведамі з менш адукаванымі. Бывалі рэфэраты, лекцыі па прыродзе, гісторыі і літаратуры. А колькі ж там было людзей не проста здольных, а годных заняць універсітэцкія кафедры. Многія з маладых людзей, якія перарвалі свае навучальныя курсы, тут не толькі, што не занядбалі, але яшчэ расшырылі абсяг сваіх ведаў і падрыхтаваліся да здачы экза-

менаў.

У тым ужо лепшая доля ссыльных за эмігрантаў. На Сібіры няшчасце яднала людзей розных становішчаў і здольнасцяў. Падтрымлівалі адзін аднаго. У эміграцыі распаўсюдзіліся і часта гінулі для краю.

З якім узрушэннем роўна як інтэлігентныя, так і простыя людзі ўслухваліся ў чытання ўголас лісічкі, напісаныя не раз рукой не адпачыўшай ад гэбліка або молата. Тыя простыя словы былі ў стане ўзрушыць іх болей, чым творы лірычныя або паэмы геніяльных пісьменнікаў. Лісты да ссыльных праходзілі праз кантроль спецыяльнай камісіі. Новапрыбылым была забаронена ўсялякая карэспандэнцыя.

Праз цэлыя дзевяць доўгіх гадоў мы атрымалі толькі адзін ліст, напісаны іх рукой, з іхнім уласным подпісам (які стрэпаны і пажоўклы хаваю па сённяшні дзень), высланы з дарогі - з Казані.

Ад таго часу мы камунікавалі вельмі рэдка і то праз пасярэдніцтва трэціх асоб, невядомых нам, якія там жылі. Радаваліся і таму, бо даводзілі нашай маці, што яе дарагія сыны, а нашы браты, жывыя, але як іхняе жыццё там складалася не мелі паняцця. Толькі стрэпаны, пасля маніфесту з вуснаў іхніх таварышаў па выгнанні мы даведаліся пра тое, што апісваю.

Далучаю копіі лістоў з Казані.

“1850 года, 9 снежня. Найлюбімейшая мама! Пасля выслушвання 26 лістапада дэкрэту, які прыгаварыў мяне на 15 гадоў работ у мінах⁴², у той жа час пакінуў Вільню і ўчора прыбыў у поўным здароўі ў Казань, праз некалькі гадоў адзін пакідаю гэты горад, ідучы ў далейшую дарогу.

Прашу цябе, найлюбімейшая мама, і вас, дарагія сёстры, калі не пра поўны спакой, то, прынамсі, пра мажлівы ў такім такім становішчы, што да майго лёсу. Памятайце, што на свеце няма такога месца і становішча, дзе было б цалкам добра або цалкам кепска. Бог ёсць усюды, усюды Ён апякуецца над сваімі дзецьмі. Развітваюся з вамі, найлюбімейшая мама і сёстры.

Найадданейшы сын, брат Францішак Далеўскі.

Любімая мама, браты і сёстры!

Пішу з Казані, аддалены ад вас на тысячу з лішнім верст⁴³, шчаслівы, што магу вам паведаміць пра сябе, я здаровы, прытым малады, а таму маю дастаткова сіл, каб перацярпець нягоды.

Развітваюся з вамі, любімая мама, браты і сёстры. Заўтра рушым у далейшае падарожжа. Я асуджаны на 10

гадоў цяжкіх работ. Братнія пажаданні ўсім.

Адданы сын Аляксандр Далеўскі”.

“Милостивая государыня!

На письмо Ваше к Г[осподину] Генерал-Губернатору Восточной Сибири от 16 марта т[ого] года, переданного мне Его Высокопревосходительством честь имею уведомить Вас, что сыновья Ваши находятся в Нерчинских горных заводах и как состоящие на работах на основании существующих постановлений писать к родственникам своим не имеют права. Вы же и другие родственники можете к ним адресовать в гор[од] Читы на имя Г[осподина] исправляющего должность военного губернатора Забайкальской области, которым они будут переданы по принадлежности. С должным уважением и преданностью честь имею быть Вашим, Милостивая государыня, покорным слугою.

К. [Дер] № 1610 9 октября 1856 Иркутск Ее Выс[око] Благ[оро]

дию

Г[оспо]же Доминике Далевской.”⁴⁴

Гэта адзіныя весткі, якія дайшлі да нас. Польскіх газет выгнанцы не атрымалі, а толькі пры пасярэдніцтве прыватных жыхароў - замежнікаў, якія не выклікалі пыранняў. Большасць ссыльных была спрагнёная па вестках са свету. Аляксандр, каб дагадзіць тым, якія не валодалі чужымі мовамі, прывык ім чытаць французскія ці нямецкія, перакладаючы на польскую такім чыстым стылем і ўласцівым падборам выразаў (што ў вуснах ліцвінаў ёсць вялікай асаблівасцю), што слухачы былі перакананыя, што чытае польскую газету і ў першыя дні апавядалі таварышам, хвалячыся, што, аднак, іх можна атрымліваць. Вялікім было таксама і здзіўленне, калі даведаліся, як выглядаюць рэчы на самай справе.

У вольныя хвілі Францішак працаваў над матэматыкай, гісторыяй і палітычнай эканоміяй, як абавязкова патрэбнымі для арыентавання ў будучым жыцці. Аляксандр з вялікім запалам вучуцаў інжынерную справу. Вазнякоўскі, паводле апавяданняў Аляксандра Краеўскага, напісаў вельмі каштоўную працу ў тым кірунку. Паслаў яе ў міністэрства. Як пазней аказалася, вынаходніцтва Вазнякоўскага прыўлашчылі. Паступілі так без цырымоніі з сібіраком. Праца Аляксандра на выгнанні аказалася болей запатрабаванай у краі, калі пасля вяртання атрымаў месца ў французскай кампаніі, якая праводзіла Варшаўска - Пецярбургскую⁴⁵ чыг[уначную] лінію. Ён дыплама не меў, таму мусіў адбыць некалькімесячную практыку на найпрасцейшых інжынерных работах.

(Працяг у наступным нумары.)

⁴⁰ Адзін крок бліжэй і заб’ю! Стой не варушыся!

⁴¹ Бацейка родны! Прабач! Прабач! Вінаваты!

⁴² Міны (з франц.) капальні.

⁴³ Расейская мера даўжыні ў XIX ст. Адна вярста - гэта 1066,8 м.

⁴⁴ “Міласцівая пані!

На ліст Ваш да п[ана] генерал-губернатора Усходняй Сібіры ад 16 сакавіка т[аго] года, перададзены мне яго эксцеленцый, гонар маю паведаміць Вам, што сыны Вашы знаходзяцца ў Нерчынскіх горных заводах і як тыя, якія знаходзяцца на работах, на падставе існых пастановаў пісаць да сваякоў сваіх не маюць права. Вы ж і іншыя сваякі могуць да іх адрасаваць у гор[ад] Чыту на імя п[ана] выканаўцы абавязкаў васеннага губернатара Забайкальскай вобласці, якім яны будуць перададзены на прыналежнасці.

З належнай павагай і адданасцю гонар маю быць Вашым, міласцівая пані, пакорным слугою. К [нечытальна]

№ 1610

9 кастрычніка 1856

Іркуцк

Вяль[мож]най

п[ані] Дамініцы Далеўскай.”

⁴⁵ Адрэзак Пецярбург-Вільня быў збудзены летам 1860 г.

(Заканчэнне.)

- Якія?

Пры сустрэчы з вяс-
коўцамі, асабліва з Мартай За-
харэвіч, Мікалай Макарэня
распытваўся пра росшукі за-
бойцаў фельнара Самусевіча.
Пацвердзілася тое ж. Вяскоўцы
нічога не забылі, пракліналі
гніду-забойцу, і ніхто нічога не
ведаў.

Закатаваны акрываў-
лены стары чуў і не чуў боль.

Радуецца, што дзеці ба-
чыццмучу усход і захад, прозе-
лень травы і дрэў, жойцесць
восеньскіх палеткаў, чучьмучу
узвіскі і гаману унукаў, вучы-
ццмучу іх любіць працу і
Случчыну, усе разам чакаць-
мучу весткі Івана Самусевіча з
Гэтага і Таго свету.

Кожнае жывое пакідае
энергаінфармацыйныя міра-
жы, хронаміражы ў энерга-
інфармацыйным коле планеты.
Асабліва значны след ад здо-
льнага хоць у чым чалавека.
Мікалай Макарэня не здага-
дваўся пра такое. Ён аслупянеў,
калі ўбачыў поруч з сабою ў
полі Івана Іванавіча Самусевіча.
Жывога як жывога.

Памерлы не прамаў-
ляўся, уся істота ўчарнелага
вымольвалася - не даруй Но-
віку, не спашліся на страх, ня-
веданне, нямогласць. Ці занят-
асць. Зрабі можнае, зрабі. Ду-
ша мая просіць тваю душу,
франтавік. Прайшоў пяць ста-
ліц Еўропы за пяць гадоў вай-
ны, твае пасынкі, дачка і сын
раздабрачваюцца пра цябе не-
здарэмна. Не даруй вылюдку
Новіку.

"Гусі, гусі, будзьце мне
сведкамі! Выкажыце мой боль
людзям працавіцкаму, усёй Бе-
ларусі".

Зрухі душы забітага
вычуйвае душа жывога. Дрэ-
нае для забойцы Новіка, дабро
для мёртвага Івана Самусевіча.
Узгадкі мёртвых, перакусы
жывых на Радаўніцу на іх магі-
лах, дзеянні/нядзеянні, вяселлі
і хаўтуры, узнагароды жывых,
пакаранне вінаватых, помнікі,
надпісы на іх - толькі рыскі,
ледзь уяўныя кропкі на энер-
гаінфармацыйным коле пла-
неты; іх павінны напісаць ко-
жны, разумна адрэсіць на цвёр-
дасці шкла і плыні сваю лінію.
Назаўтра Макарэню ўбачыўся
зноў фельчар, наказвае тое ж.

Як пост - час малітваў,
ачышчэння, раздумаў, - так не

павінна зацягвацца рашэнне на
пакаранне вінаватага. Хочаш -
захоўвай пост, хочаш - не дзей-
нічай. Мікалай Макарэня на-
важыўся.

Марце Захарэвіч за-
ступіў дарогу Мікола Макарэ-
ня: вядуха, трэба параіцца.

- Трэба, дык трэба.

З Мартай часта раху-
юцца апечаныя жыццём людзі
з ваколішніх. Сённяшні сумоў-
нік выказваецца няясна, а хоча,
каб яна раскеміла яго нявы-
каззе:

- Даведаўся чалавек
пра меркаванае забойства...
Намякнуць родным ці не? Яно
даўняе.

- Не гадзяцца сузгодні,
калі мова пра смерць. Патайнік
забойства і яго родныя шмат
адпакутуюць, страцяць. - Узі-
раюцца адзін у аднаго. Яна
дадае:

- Лепей у міліцыю, на-
дзейней. Свяцтва і тары-бары
адно час з'ядаюць.

- Нічога не ведаю, зда-
лося з перапою. - Мужчына ад-
вітвеецца, мацней узіраецца ў
яе. - Дык трэба аблегчыць ду-
шу. Хіба мо' трэба.

- Абавязкова. Смерць
прыходзіць да замоўшчыкаў і
патайнікаў. Да самога, крэўных.

Урадженец суседняй
вёскі Працавічы старшы яфрэ-
йтар Мікалай Макарэня вы-
зваліў пяць сталіц еўрапейскіх
дзяржаваў - Балгарыі (Сафія),
Румыніі (Бухарэст), Югаславіі
(Бялград), Венгрыі (Буда-
пешт), Аўстрыі (Вену). Ратаваў
Маньжурью. Было мноства
імгненняў, калі жыццё адваж-
ніка вісела на валасіне. Чаго
вартыя чатыры штыкавыя ата-
кі, асабліва безвыходная на во-
зеры Балатон.

У паўгалоднай жабрац-
кай Румыніі ўзбоч дарогі, вод-
даль, працягнутыя рукі худзе-
няў-жанчын. Выпрошваюць
літасціну. Папрашаю пагулілі
адганяюць ад стомленых мар-
шам байцоў, таксама галодных,
суткамі бывала без пайкоў, якім
здаралася замест баршчу ў ба-
чках і бітонах прывозілі вар,
толькі што перакіпелую ваду.

На дзесяціхвілінным
прывале адна цыганка пады-
йдзе да байцоў, памаячыць ру-
кою бліз аднаго галодніка, па-
дыйдзе да другога. Словаў ня-
ма, ёсць дрогкая рука, іскры-
стыя вочы. Мікалай Макарэня
ў працягнутую траскую руку
паклаў надламаную скарынку.
Цыганка растала, яе няма, ёсць
просьба: дазволь пагадаю. Не-
курэц Макарэня дастае з рэч-
мяшка кавалак хлеба. "Гэта
твае?" - ківок Макарэні на тра-
іх абарванцаў наводдаль, по-
задзі. - "Мае, мае".

- Ты, салдацік, вернеш-
ся да маткі, два сыны чакаюць
цябе, - удзячная за добраць
цыганка ледзь не бухаецца на
калені.

Смяшкі аднапалчанцаў:
"Які ты халасцяк, Мыкола,
спраўдзіўка праўду кажэ, два
сыны чакаюць цябе?"

Расчуленая гадалка
ніколі не разлучаецца з карта-
мі, у ваенную пару байца на-
вязвацца з гадальствам.

Яфрэйтар Макарэня
поркаецца ў бяздонным рэч-
мяшку, аддае цыганцы некаль-
кі сухароў, апошнюю траціну
хлебнай куліткі, амерыкан-
скую галету. Некаторыя ўзво-
даўцы замянялі сухары і на-
ват цукар, кусочак амерыкан-
скай галеты на тытунь; могуць
галадаць абы наабыдывацца.

- Больш няма. Нічога.
Адыходзіць ад цыганкі
баец. Словы падзякі на ру-
мынскай і цыганскай мовах
уперабіўку з рускімі. Нечаканае
цыганскае добрааслаўленне
да Макарэні стала своеасаб-
лівым паўторам мацярынскага.
Чаму раптам даўнінныя
добраць абудзілася сёння, Мі-
кола не разумее.

Не першы раз сінеча
аднаго ўзіраецца ў сінечу
другой.

- Дакладна ўведалася,
шкадаваць неабходна адну пра-
ўду. На самога і свяцтва парша
накоціць, страга за страатау.

Дваімі нічога больш
канкрэтнага не выказалася,
проста паўсміхаліся. Тым не
меней запэўніванні адной надалі
мужнасці другому. Абывацель,
мешчанін і насельніцтва ў по-

стаці Міколы Макарэні пра-
раслі ў новую іпастась. Насе-
льніцтва становіцца народам,
калі яго сыноў пачынае тычыць
агульная падзея, калі зда-
рэнне, якой малой важнасці не
было, ахоплівае многія душы.

Не выдаў мэтау сустрэ-
чы хлебароб, упэўненасці ў ра-
шальным кроку сустрэча з ле-
каркаю і вядункаю яму надала.
Даўня сустрэча з румынскаю
дабрачнаю паўгалоднаю цы-
ганкаю сёння стаяла ўваччу.
Сілаю набытых іскраў жанчына
ратавала ад галадухі ўласных
дзяцей, а яе цыганскі карань
каго ратаваў? Гнюсіў чыю
веру?

Праз паўмесяца пасля
нечаканага забойства ў Праца-
вічах Івана Самусевіча дзве цы-
ганскія сям'і ў сярэдзіне лета
ўмітусь зняліся з прыстойнай
сялянскай працы, дыхтоўнага
жылля. Куды выедуць, ніхто ў
вёсцы не ўведаў, ад'язджанцы
садзіліся ў параконныя кібіткі,
ні з кім не мовіліся.

Ніхто не звязваў сён-
няшнюю маласлоўную сустрэ-
чу двух вачастых дружбацкіх
людзей з летнім раптоўным вы-
ездам з вёскі двух цыганскіх се-
м'яў.

Жыццё навучае нас,
старых, а мы навучаем мо-
ладзь. Да скону. Чаму ж мы на-
вучым свой падрост, чаму.

Антон Новік прыхо-
дзіў да Івана Бурака патра-
пацца. Жаліўся, учора моцна
паддаў, разбалелася галава,
боўталася рознае. Што ён там
плёў пра яблыні, гусей і кветкі?

- Нічога.
Таксама п'яны Бурак
нічога не запамятаў. Па-ўглед-
ваўся цыган, пайшоў.

Злачынцы утойваюць
месца і час злачынства. Най-
больш здатныя з іх маскіруюцца
адмыслова. Аднак ёсць межы
абаронства. Марта Захарэвіч
параіла Мікалаю Макарэню
выказаць падазрэнні міліцэй-
скім.

У слускай міліцыі ту-
пых было мала. Пісьмовай за-
явы пра нябесныя выгукі гу-
сей і выгалас цыгана ніхто ні ў
каго не прасіў.

Валер Санько

Гусі-гусі, будзьце мне сведкамі

Апавяданне

Праз дзень са Слуска
да вулічных электрычных слу-
поў вёскі і ў хаты прыехалі эле-
ктрыкі. У раёне правяралі няў-
дала пракладзеную электра-
праводку. Састарэлая, сама-
ўзгараецца. Пажылым, асаблі-
ва пенсіянерам, давалі транс-
парт на паездку ў раённыя
электрасеткі. З канцавых хатаў
забралі гаспадароў, безадмоўна
ўсіх уграмбавалі ў аўтобусік.
Пакуль будзеце ў раёне вазіцца
з выпіскаю новай праводкі,
безаплатай, у вёсцы заадно
правераць праводку ў хатах,
сенцах.

Справа не запаволі-
лася. За пару гадзін электрыкі
справіліся. К таму часу гаспа-
дароў усіх трох хат прытара-
банілі ў Іграва.

Антон Новік з вяско-
вай абачнасцю перамаўляўся з
гаспадыняй - чамусьці напаў-
шэптам, потым увокрадзь, да-
лей з прывычнай для вяскоў-
цаў галоснасцю.

Не падабаецца яму слу-
шкі выклік, ой як не падабаецца.
Пад вечар разуздыхалася і
Тацяна Новік.

І ёй немаведама што
здавалася. Да суседзяў элект-
рыкі ўсяго двойчы спатыкаліся.
Правяралі праводку, мянялі
лямпачкі.

Позна ўвечары Таця-
не Новік зарупілася: ці на-
дзейна схаваныя нож і абцугі.
Пра надзею не сумнявалася, за-
пэўніваў жанчыну муж.

- Трэба перахаваць
схрон у якую яму.

Апоўначы Антон Но-
вік доўга пахаджваў на пана-
дворку.

- Доўга калупаўся, -
шэптам пракаментавала яго
позны ўзварот у хату гаспады-
ня. Двое доўга не вымавілі ні
слова. - Надзейней усё-такі.

- Надзейней не надзей-
ней, адстань, - прабурчэў Ан-
тон. - Лепей за ракіту ніхто не
ўкрые.

Разгалісты куст ніцай
прырэчнай ракіты ўдзень і
ўночы даваў прытулак птуш-
кам і рыбам. Яго абрывісты
бераг любілі рыбакі, асабліва
маладыя вудзільшчыкі.

- Прызнавайся. Ме-
ней упаяюць, - адразу паралілі
дастаўленаму ў следчы аддзел
Антону Новіку.

Справадлівая апраў-
данні Антона для першага і
другага слускага следчых былі
гарохам аб сценку.

- Чаму цыганскія сем'і
наскокна і раптоўна з'ехалі з
дабротнай працы ў Працаві-
чах?

- Не ведаю, не ведаю.
Куды з'ехалі, не казалі.

Праз гадзіну ў міліцыю
ўвальваюцца двое з гідракас-
цюмамі, ажыўленыя.

Антон Новіка прыво-
дзяць да следчых у міліцэйскай
форме і цывільнай.

- Пішы, выказвайся
шчыра, напоўніцу. Мо' ад рас-
стрэлу заберажэшыся.

Збялелы Антон Новік
кемасны чалавек. Паўторна
разглядаў леташнія здымкі
акалечанага Івана Самусевіча,
а галоўнае - убачыў уласны нож
і абцугі, зусім непаржавелыя.

- Гусі ўсё-такі вычулі
стогны старога Івана Самусе-
віча. У паднябессі пачулі. Праз
год. - Раздумвае. - Мы тупей-
шыя за птушак.

Другі следчы хмура
дапісвае распачатую старонку,
забожжаўся:

- Не верыў у прыкме-
ты і сілу нябесную, мусіў па-
верыць з-за такіх, як ты!

Пра нечаканыя сёлет-
нія аварыі на трасе Мінск -
Брэст, калі загінулі дзве цыган-
скія сям'і, Антон Новік не чакаў
паведамленняў. Ён ведаў, чыё
крэўства загінула - хто, за што,
за чые правіны.

Пісьмы асуджанага на
палітасцвяненне ад Антона Но-
віка ішлі ва ўсе юрыдычныя
ўстановы СССР. Іх сіла і вы-
можныя крыкі не маглі перасі-
ліць калектыўныя і прыватныя
скаргі слускакоў, якія ўвіда-
вочна бачылі сляды жудасных
невыносных пакутаў дабрака,
ціхмянка і працавіцка Івана
Іванавіча Самусевіча.

Савецкая шматкроць
асуджаная юрыспрудэнцыя
рэдка давала збоі, не шкадавала
асуджаных за махінацыі загад-
чыкаў магазінаў, выключныя
выпадкі зверства ў жылі, за
разбоі на вуліцах. Так і сталася
з Антонам Новікам.

Праз год весткі ад асу-
джанага Новіка нікому не
прыішлі.

1967, 2018.

20 чэрвеня 2018 года
ў Рэспубліканскай мастацкай
галерэі Беларускага саюза ма-
стакоў "Палац мастацтва" ад-
крыта выстава "Шлях Альгерда".
Яна прысвечана бліскучай
перамозе войск Вялікага Кня-
ства Літоўскага пад кіраўніц-
твам Вялікага князя Альгерда
над татарамі ў бітве на Сіняй
Вадзе восенню 1362 года. Ад-
крыў выставу старшыня Бе-
ларускага Саюза мастакоў Рыгор
Сітніца. Выстава стала спалу-
чэннем розных мастацкіх жан-
раў. Прадстаўлены карціны
Міколы Купавы, Міхася Баса-
лыгі, Аляксея Пшонкі, Юрася
Каралевіча і Ягора Батальёна,
выцінанка Ніны Сакало-

вай-Кубай, габелены Марыны
Грудзінавай і Ніны Пілюзінай,
медалі Аляксандра Зіменкі,
фота і фотарэпрадукцыі Міко-
лы Лінніка, фота Міколы Ку-
павы, Аксаны Спрычан і Ге-
оргія Ліхтаровіча, рэканструк-
цыя зброі рыцарскага клуба
"Белы ліс". Удзельнікі выставы
мастацкімі сродкамі паспраба-
валі паказаць шлях Альгерда
ад Вільні да Сіняй Вады - рэчкі
Снівады - у Вінніцкай вобласці
на тэрыторыі Украіны. На вы-
ставе можна убачыць партрэты
вялікіх князёў Альгерда і Кей-
стута, іх брата Любарта, узбра-
енне літоўскіх і татарскіх вая-
роў, беларускія і ўкраінскія
шляхі, рэчку Снівада, поле біт-

"Шлях Альгерда"

вы, знакамітую "Пагоню", аб-
раз Божай маці Вострабрам-
скай, прывезены Альгердам
пасля перамогі, храмы Вільні і
Віцебска, збудаваныя ў XIV ст.
у гонар перамогі, помнікі Аль-
герду ў Віцебску, у гонар 650-
годдзя перамогі ў мястэчку
Уланаў Вінніцкай вобласці,
Фёдару Карыятавічу ў Мука-
чаве.

Тэма бітвы на Сіняй
Вадзе асвятляецца творцамі
Беларусі, і кожныя пяць гадоў
вынікі іх працы дэманстру-
юцца ў "Палацы мастацтва" і ў
іншых выставачных залах.

Мікола Ліннік,
сябар Саюза
журналістаў Беларусі.

Народны ансамбль народнай музыкі "Гудскі гармонік" адзначыў сваё 30-годдзе!

*Юбілейная дата адкрыта,
Гады птушкай ляцяць,
не дагнаць,
Але ж нам усяго толькі 30,
Дык не будзем,
сябры, сумаваць!*

21 чэрвеня ў Палацы культуры горада Ліды сабраліся сапраўдныя аматары народнай музыкі і песні, прыхільнікі творчасці вядомага ў Гарадзенскай вобласці і за яе межамі народнага ансамбля народнай музыкі "Гудскі гармонік", які адзначыў свой 30-га-

вальчук (дуда), Алена Мілеўская (барабан). Выдатным валакам радуюць слухачоў салісты ансамбля - Лілея Хвайніцкая, Наталля Вайцюкевіч, Вольга Троцкая, Алеся Ярунічава, Кацярына Каспорская і Дзмітрый Пухнарэвіч.

Сучасны калектыў, які і раней, мае сваё індывідуальнае аблічча, непаўторную манеру выканання і рэпертуар, які ў асноўным складаюць беларускія, польскія, рускія народныя песні і мелодыі, а таксама апрацаваныя творы, запі-

шы лідскага паэта Станіслава Судніка.

Народны ансамбль народнай музыкі "Гудскі гармонік" на высокім прафесійным узроўні прадстаўляе беларускае музычнае і песеннае мастацтва як у нашай краіне, так і за яе межамі. За гады існавання калектыў даў больш за шэсцьсот канцэртаў. "Гудскі гармонік" - удзельнік і неаднаразовы пераможца рэспубліканскіх, абласных і раённых святаў, фестываляў і конкурсаў. З 2007 года звесткі пра ан-

ансамбля народнай музыкі "Гудскі гармонік" - Аляксандр Пучыла, Ганаровай граматай Лідскага райвыканкама - Андрэй Колышка (кіраўнік калектыву), Падзячным пісьмом старшыні Лідскага райвыканкама - Ганна Ліпская, Граматай аддзела культуры Лідскага райвыканкама - Алена Кавальчук, Дзмітрый Пухнарэвіч. За плённую творчую дзейнасць, высокае прафесійнае майстэрства, прапаганду народных традыцый музычнага мастацтва Падзячным лістом ДУ "Лідскі раённы цэнтр культуры і народнай творчасці" узнагароджаны ўсе ўдзельнікі ансамбля.

За ўвесь двухгадзінны канцэрт прагучалі адна польская і адна руская песні. Увесь астатні рэпертуар, усе вінша-

ніка". Усе яны розныя па характары, па ўзросце, розныя па прафесіі, але аб'ядноўвае іх самае галоўнае - любоў да песні і зямлі беларускай.

За гады свайго існавання "Гудскі гармонік" набыў шмат сяброў. Каб павітаць і павіншаваць гэты выдатны калектыў, на свята прыйшлі

довы творчы юбілей.

Пачыналася ўсё 32 гады таму назад, калі ў Гудскі сельскі клуб на пасаду загадчыка прыйшоў працаваць малады таленавіты хлопец - Андрэй Колышка. На адным з мерапрыемстваў, у час выступлення мясцовага хору, удзельнік мастацкай самадзейнасці зайграў на гармоніку полечку, ды так! што гледачы ледзьве ўскокі не пусціліся... Вось тады ў Андрэя Колышкі з'явілася і запала ў душу ідэя стварэння калектыву народнай музыкі. У складзе ансамбля тады былі тры гармонікі і барабан. Пазней дадаліся кантрабас і дудка, затым скрыпка і цымбалы. На працягу 30-ці гадоў у калектыў прыходзілі творчыя людзі, і кожны аддаваў ансамблю сваё натхненне і талент. Сёння ў складзе калектыву - Андрэй Колышка (кіраўнік, гармонік), Іван Кароль (гармонік), Аляксандр Пучыла (кантрабас), Марыя Дукі (цымбалы), Ганна Ліпская (скрыпка), Алена Ка-

сання ад старэйшых жыхароў Лідскага раёна ў час фольклорных экспедыцый.

Адметна, што частку рэпертуару "Гудскага гармоніка" складаюць аўтарскія творы Андрэя Колышкі на словы экс-салісткі Ганны Бабарык і творы, напісаныя ўдзельнікам ансамбля - Аляксандрам Пучылам на ўласныя вершы і вер-

самбля "Гудскі гармонік" уключаны ў Энцыклапедыю беларускага фальклору, а ў 2017 годзе - у энцыклапедычны даведнік "Беларускія народныя музычныя інструменты".

На святочным юбілейным канцэрце гучалі віншаванні і падзякі ў адрас кіраўніка і ўдзельнікаў "Гудскага гармо-

народны сямейны ансамбль Парфенчыкаў "Мы з вёска-кальскі" Бердаўскага цэнтра культуры і вольнага часу, народны вакальны ансамбль "Святліца" Дзітвянскага Дома культуры, народны ансамбль песні і танца "Лідчанка" Палаца культуры г. Ліды. Святочныя пажаданні прагучалі ад прад-

стаўнікоў школ мастацтваў і іншых устаноў культуры аддзела культуры Лідскага райвыканкама.

З нагоды 30-годдзя творчай дзейнасці народны ансамбль народнай музыкі "Гудскі гармонік" узнагароджаны Граматай у праўлення культуры Гарадзенскага аблвыканкама. Падзячным пісьмом старшыні Лідскага раённага Савета дэпутатаў узнагароджаны ўдзельнік народнага

ванні і вітанні былі на беларускай мове.

Віншуем народны ансамбль "Гудскі гармонік" са святам! Дзякуем яго ўдзельнікам за высокае прафесійнае майстэрства і бязмежны энтузіязм. Калектыву жадаем поспехаў і новых творчых дасягненняў. Няхай і далей на радасць усім квітнее народны ансамбль народнай музыкі "Гудскі гармонік"!

rmcnt-lida.jimdo.com.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Юля Бажок, Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслаў Суднік, Павел Сяцко, Людвіка Таўгень, Алес Трусаў, Дзяніс Тушынскі, Аляксей Шалахоўскі.

<http://naszaslowa.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbm-mova.by/>
<http://nashaslova.mns.by/>

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для наіштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslowa@tut.by

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі. Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ". Газета падпісана да друку 25.06.2018 г. у 17.00. Замова № 1643. Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1500 асобнікаў.

Падпісны індекс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес. - 2,03 руб., 3 мес. - 6,09 руб.

Кошт у розніцу: па дамоўленасці.